२१ डिसेंबर, १९५०

एस. सी. आर. सर्वोच्च न्यायालय अहवाल ९६१

व्ही. व्ही. आर. एन. एम. सुब्बय्या चेट्टियार

वि.

आयकर आयुक्त, मद्रास.

[सय्यद फजल अली, मुखर्जी आणि चंद्रसेखर अय्यर, न्या. न्या.]

भारतीय प्राप्तीकर कायदा (सन १९२२ चा क्र. ११), ४ए (बी) - हिंदू अविभाजित कुटुंब- निवासस्थान- चाचण्या- भारतातील प्रासंगिक भेटी आणि तेथील कौटुंबिक बाबींमध्ये भाग घेणे, शाबीतीच्या भाराचा परिणाम- 'नियंत्रण आणि व्यवस्थापन', 'स्थित', 'पूर्णपणे' आणि 'व्यवहार', याचा अर्थ.

कलम ४ ए (बी) मधे वापरलेले शब्द (i) सामान्यतः एखाद्या हिंदू अविभाजित कुटुंबाला करपात्र भूभागातील रहिवासी मानले जाईल, परंतु जर हे प्रकरण तरतुदीच्या दुसऱ्या भागांतर्गत आणले गेले, तर असे गृहितक लागू होणार नाही, (ii) 'व्यवहार' या शब्दाचा अर्थ आयकर कायद्याच्या उद्देशाने संबंधित आणि उत्पन्नाशी काही संबंध असलेले व्यवहार, (iii) प्रकरण अपवादाच्या कक्षेत येते की नाही हा प्रश्न, कुटुंबाच्या कारभारावरचे निर्देश आणि नियंत्रण ब्रिटिश भारताच्या आत किंवा बाहेर आहे की नाही यावर अवलंबून असते आणि (iv) नंतरच्या भागाद्वारे प्रदान केलेल्या

अपवादाच्या कक्षेत त्याचे प्रकरण आणणारी तथ्ये सिद्ध करण्याची जबाबदारी करदात्यावर असते.

प्राप्तिकर कायद्याच्या कलम ४ ए (बी) मधील 'नियंत्रण आणि कर्मचारी व्यवस्थापन' ही अभिव्यक्ती नियंत्रण आणि निर्देशात्मक शक्ती दर्शविते, ज्याला कधीकधी "डोके आणि मेंदू", असे म्हटले जाते ; 'स्थित' हा शब्द एखाद्या विशिष्ट ठिकाणी काही प्रमाणात कायमस्वरूपी अशा शक्तीचे कार्य सूचित करतो ; आणि 'पूर्णपणे' द्वारे अशा शक्तीचे स्थान दोन वेगवेगळ्या आणि स्वतंत्र ठिकाणी विभागले जाण्याची शक्यता आढळते आणि हिंदू अविभाजित कुटुंबाचे एखाद्या संस्थेप्रमाणेच एकापेक्षा जास्त निवासस्थान असू शकते.

एका हिंदू अविभाजित कुटुंबाचा कर्ता त्याची पत्नी आणि मुलांसह राहत होता आणि सिलोनमध्ये व्यवसाय करत होता, जे त्यांचे अधिवास बनले होते.त्याच्याकडे काही स्थावर मालमत्ता होती आणि एक घर आणि ब्रिटिश भारतात गुंतवणूक होती. लेखा वर्षात त्यांनी ब्रिटीश भारताला भेट दिली आणि एकूण १०१ दिवस तेथे राहिले आणि त्यांनी वास्तव्यादरम्यान त्यांनी ब्रिटीश भारतात दोन कंपन्या सुरू केल्या, कौटुंबिक जमिनीशी संबंधित खटल्यात वैयक्तिकरित्या हजेरी लावली आणि कुटुंबाच्या उत्पन्नाच्या निर्धारणाशी संबंधित कार्यवाहीत आयकर अधिका-यांसमोर हजर झाले.

असा निर्णय देण्यात आला की, ब्रिटिश भारतात कुटुंबाच्या कामकाजाच्या नियंत्रण आणि कर्मचारी व्यवस्थापन केंद्राचे अस्तित्व स्थापित करण्यासाठी ही तथ्ये अपरिहार्यपणे निर्णायक नव्हती, परंतु ती कोणत्याही प्रकारे विषयाधीन प्रकरणाशी अप्रासंगिक नव्हती आणि असे मानले गेले की सामान्यतः आणि अर्थातच भारतातील व्यवहार कोलंबोमधूनसुद्धा नियंत्रित केल्या जात होत्या हे दर्शविणारे सर्व संबंधित पुरावे कायद्यानुसार सादर करून जोवर करपात्र व्यक्तीने त्याच्यावर असलेल्या जबाबदारीची पूर्तता केली नाही, तोवर कलम ४ अ (बी) च्या पहिल्या भागानुसार सर्वसाधारण गृहीतकाची अंमलबजावणी केली पाहिजे आणि करपात्र व्यक्तीला संबंधित वर्षात ब्रिटिश भारतातील रहिवासी म्हणून मानले जाणे आवश्यक आहे. तथापि, कुटुंबाच्या व्यवहाराचे नियंत्रण आणि कर्मचारी व्यवस्थापनाचे स्थान पूर्णपणे ब्रिटिश भारताच्या बाहेर होते हे योग्य पुराव्याद्वारे भविष्यातील वर्षांत सिद्ध करण्यासाठी करपात्र व्यक्तीला संधी असेल.

डी बीरे वि. होवे (5 कर प्रकरण. 198), स्वीडिश सेंट्रल रेल्वे कंपनी लिमिटेड वि.थॉम्पसन (9 टॅक्स कॅस. 373) संदर्भित.

अपीलिय अधिकारिता दिवाणी अपील क्र. ३८/१९४९.

आयकर अपीलीय न्यायाधिकरणाने भारतीय आयकर कायद्याच्या कलम 66 (1) अन्वये केलेल्या संदर्भामध्ये (संदर्भ क्र. २५/१९४६) मद्रास उच्च न्यायालयाने

(जेन्टल, मुख्य न्यायमूर्ती आणि पतंजलि शास्त्री, न्या.) दिनांक २२ ऑगस्ट, १९४७ रोजी दिलेल्या न्यायनिर्णयावरून अपील.

अपीलकर्त्यासाठी के. राजा अय्यर (के. श्रीनिवासन, त्यांच्यासोबत).

एम. सी. सेटलवाड (जी. एन. जोशी, त्यांच्यासमवेत).

२१ डिसेंबर १९५०. न्यायालयाचा न्यायनिर्णय फझल अली न्या. यांनी पारित केला.

सन १९४२-४३ या वर्षासाठी अपीलकर्त्याच्या आयकराच्या निर्धारणासंदर्भात आयकर अपीलीय न्यायाधिकरणाने भारतीय आयकर कायद्याच्या कलम 66 (1) अन्वये केलेल्या संदर्भामध्ये मद्रास उच्च न्यायालयाने दिलेल्या न्यायनिर्णयावरून अपील करण्यात आले आहे. उच्च न्यायालयाकडे पाठवलेला कायद्याचा प्रश्न खालीलप्रमाणे होताः

"प्रकरणातील परिस्थितीत, करपात्र व्यक्ती (एक हिंदू अविभाजित कुटुंब) आयकर कायद्याच्या कलम 4 ए (बी) अंतर्गत ब्रिटिश भारतातील 'रहिवासी' आहे का?”

प्रकरणाची परिस्थिती खालीलप्रमाणे थोडक्यात सांगितली जाऊ शकते.अपीलकर्ता हा संयुक्त हिंदू कुटुंबाचा कर्ता आहे आणि तो त्याची पत्नी, मुलगा आणि तीन मुलींसह सिलोनमध्ये राहत आहे आणि ते त्या देशात अधिवासी असल्याचे सांगितले जाते. तो

कोलंबोमध्ये जनरल ट्रेडिंग कॉर्पोरेशन या नावाने व्यवसाय चालवतो आणि त्याच्याकडे ब्रिटिश भारतात एक घर आहे, काही स्थावर मालमत्ता आणि गुंतवणूक आहे.

ब्रिटिश भारतातील विजयापुरम आणि नागापट्टणम येथे असलेल्या दोन कंपन्यांमध्येही त्यांचे समभाग आहेत. सध्याच्या मूल्यांकनाचा आधार असलेल्या लेखा वर्ष 1941-42 मध्ये, अपीलकर्त्याने सात वेळा ब्रिटिश भारताला भेट दिली होती आणि ब्रिटिश भारतातील त्याच्या वास्तव्याचा एकूण कालावधी 101 दिवसांचा होता असे म्हटले जाते.या काळात त्याने काय केले याचा सारांश उच्च न्यायालयाच्या विद्वान न्यायाधीशांपैकी एकाने या शब्दात दिला आहे :-

"अशा वास्तव्याच्या काळात, कौटुंबिक जमिनीशी संबंधित खटल्यात ते स्वतः न्यायचौकशी न्यायालय आणि अपील न्यायालय या दोन्ही ठिकाणी हजर राहिले.ते कराईकुडी आणि मद्रास येथील आयकर अधिकाऱ्यांसमोर हजर होऊन कौटुंबिक उत्पन्नाच्या मूल्यांकनाशी संबंधित आयकर कार्यवाहीला देखील उपस्थित होते.यापैकी एका प्रसंगी, त्यांनी संबंधित प्राधिकरणाची मुलाखत घेतल्यानंतर कर भरण्यासाठी मुदतवाढ मिळवली.....

आयकर अधिकाऱ्यांनी ज्या इतर तथ्यांवर भर दिला ते असे होते की, व्यवसायाचे कर्मचारी व्यवस्थापन आणि नियंत्रण कोलंबोमध्ये आहे की नाही हे ठरवण्यात त्यांना मदत व्हावी म्हणून त्यांनी कोलंबोमधील व्यवसायाशी पत्रव्यवहाराची फाइल सादर केली नाही आणि त्यांनी 25 फेब्रुवारी 1942 रोजी भारतात दोन

भागीदारी व्यवसाय सुरू केले होते आणि ते व्यवसाय सुरू झाल्यानंतर काही काळ भारतात राहिले.

अशा नमूद केलेल्या तथ्यांवर, प्राप्तीकर अधिकारी आणि प्राप्तीकर सहाय्यक आयुक्तांनी असा निर्णय दिला की, अपीलकर्ता हा प्राप्तीकर कायद्याच्या कलम 4 ए (बी) च्या अर्थानुसार रहिवासी होता आणि त्यामुळे त्याच्या परदेशी उत्पन्नाच्या संदर्भात तो कर आकारणीस पात्र आहे. प्राप्तिकर अपीलिय न्यायाधिकरण मात्र एका वेगळ्या निष्कर्षावर पोहोचले आणि असा निर्णय दिला की प्रकरणाच्या परिस्थितीत असे मानले जाऊ शकत नाही की अपीलकर्त्याने त्याच्या ब्रिटीश भारतातील वास्तव्यादरम्यान व्यवस्थापन किंवा नियंत्रणाची कोणतीही कृती केली होती आणि म्हणून तो ब्रिटिश भारताबाहेरील त्याच्या उत्पन्नाच्या संदर्भात कर आकारणीस पात्र नाही. विद्वान मुख्य न्यायमूर्ती आणि पतंजलि शास्त्री यांचा समावेश असलेल्या मद्रास उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने हे मत स्वीकारले नाही. त्यांनी असा निर्णय दिला की, अपीलकर्त्याच्या कुटुंबाच्या वास्तव्याचा प्रश्न निश्चित करताना न्यायाधिकरणाने स्वतःची दिशाभूल केली होती आणि सिद्ध झालेल्या तथ्यांवरून कुटुंबातील कामकाजावर नियंत्रण आणि व्यवस्थापन हे पूर्णपणे ब्रिटीश भारताबाहेरील असल्याचे मानले जाऊ शकत नाही, ज्याचा. परिणाम असा होतो की कुटुंबाला आयकर कायद्याच्या कलम 4 ए (बी) च्या अर्थानुसार ब्रिटीश भारतातील “निवासी” मानले जाणे आवश्यक आहे. या

अपीलात अपीलकर्त्याने उच्च न्यायालयाच्या न्यायनिर्णयाच्या अचूकतेवर प्रश्नचिन्ह उपस्थित केले आहेः---

कलम ४ ए (बी) खालीलप्रमाणे आहेः

"या कायद्याच्या प्रयोजनासाठी

"हिंदू अविभाजित कुटुंब, संस्था किंवा व्यक्तींची इतर संघटना ब्रिटिश भारतात रहिवासी आहे, जोपर्यंत त्यांच्या कारभारावर नियंत्रण आणि कर्मचारी व्यवस्थापन पूर्णपणे ब्रिटिश भारताशिवाय होत नाही."

हे लक्षात येईल की कलम ४ए करपात्र प्रदेशांमधील (अ) व्यक्ती, (ब) हिंदू अविभाजित कुटुंब, संस्था किंवा व्यक्तींची इतर संघटना आणि (क) कंपनीचे "निवासस्थान" यांच्याशी संबंधित आहे.या प्रत्येक प्रकरणात, काही चाचण्या निर्धारित केल्या गेल्या आहेत आणि ज्या चाचणीशी आम्ही संबंधित आहोत ती कलम 4 ए (बी) मध्ये नमूद केलेली आहे.ही तरतूद मुख्यत्वे इंग्लंडमध्ये महामंडळांच्या प्रकरणांना लागू केलेल्या नियमावर मोठ्या प्रमाणात आधारित असल्याचे दिसते, ज्याच्या संदर्भात लॉर्ड लॉरेबर्नने डी बीअर्स वि. होवे[1] मध्ये अशा प्रकारे कायदा सांगितला होता.

" एखादी कंपनी खाऊ किंवा झोपू शकत नाही, परंतु तिचे घर असू शकते आणि ती व्यवसाय करू शकते. सबब तिचे खरोखर कुठे घर असते आणि ती कोठे व्यवसाय करते हे आपण पाहिले पाहिजे..... आता तीस वर्षांपूर्वी द कलकत्ता जूट

---

[1] ५ टॅक्स कॅस १९८.

मिल्स वि. निकोलसन आणि द सेसेना सल्फर कंपनी वि. निकोलसन[2] मधील चीफ बॅरन केली आणि बॅरन हडलस्टन यांच्या निर्णयात हे तत्त्व समाविष्ट होते की, आयकराच्या प्रयोजनासाठी कंपनी तिथे राहते जिथे तिचा वास्तविक व्यवसाय चालतो. तेव्हापासून या निर्णयांची अंमलबजावणी केली जात आहे. मी त्यास खरा नियम मानतो आणि खरा व्यवसाय तेथे चालतो जिथे केंद्रीय कर्मचारी व्यवस्थापनाचे आणि नियंत्रणाचे प्रत्यक्षात पालन होते."

हे स्पष्ट आहे की प्राप्तीकर कायद्याच्या सदर कलम 4 ए (बी) मध्ये जे म्हटले आहे तेच लॉर्ड लॉरेबर्नच्या शब्दांचा आशय आहे "जेथे केंद्रीय कर्मचारी व्यवस्थापनाचे आणि नियंत्रणाचे प्रत्यक्षात पालन होते".

ही तत्त्वे जी आता इंग्लंडमध्ये सुस्थापित झाली आहेत आणि जी स्वीडिश सेंट्रल रेल्वे कंपनी लिमिटेड वि. थॉम्पसन[१] या प्रमुख प्रकरणांपैकी एका प्रकरणात स्पष्टपणे नमूद केलेली आढळतील, ती खालीलप्रमाणे आहेतः

(1) कंपनीसारख्या काल्पनिक 'व्यक्तीच्या' बाबतीत निवासस्थानाची संकल्पना कंपनीप्रमाणेच कृत्रिम आहे आणि निवासस्थानाचा परिसर मात्र साद्दश्याने, कंपनीचे प्रमुख आणि जागा कुठे आहे हे विचारून आणि कंपनीच्या कामकाजाचे दिग्दर्शन

१. ९ टॅक्स कॅस ३७३

[2] (१९७६) १ एक्स डी. ४२८.

करण्याचा अधिकार देऊन निर्धारित केला जाऊ शकतो. या शब्दांचा अर्थ काय आहे हे न्यायाधीश पतंजली शास्त्री यांनी आयकर कायद्याच्या कलम ४ ए (बी) चा अर्थ सांगणाऱ्या पुढील परिच्छेदात अतिशय स्पष्टतेने खुलासा केला आहेः

"नियंत्रण आणि व्यवस्थापन म्हणजे, सध्याच्या संदर्भात, नियंत्रण आणि निर्देश शक्ती, ज्याला कधीकधी 'डोके आणि मेंदू' म्हणतात, आणि 'स्थित' म्हणजे एखाद्या विशिष्ट ठिकाणी अशा शक्तीचे काही प्रमाणात कायमस्वरूपी कार्य करणे, तर 'पूर्णपणे' द्वारे अशा शक्तीचे स्थान दोन वेगवेगळ्या आणि स्वतंत्र ठिकाणी विभागले जाण्याची शक्यता आढळते."

एक सामान्य नियम म्हणून, व्यवसायाचे नियंत्रण आणि व्यवस्थापन एखाद्या व्यक्तीच्या किंवा व्यक्तींच्या गटाच्या हातात राहते आणि विचारायचा प्रश्न हा आहे की व्यक्ती किंवा व्यक्तींचा गट व्यवसायावर कोठून नियंत्रण ठेवतो किंवा निर्देशित करतो.

(२) एखाद्या ठिकाणी कंपनीच्या केवळ कार्यामुळे निवासस्थान तयार होत नाही, परिणामी एखादी कंपनी एका ठिकाणी 'राहत' असू शकते आणि दुसऱ्या ठिकाणी मोठा व्यवसाय करत असू शकते.

(३) एका कंपनीचे केंद्रीय व्यवस्थापन आणि नियंत्रण विभाजित केले जाऊ शकते आणि तिचे घर असू शकते आणि ती एकापेक्षा जास्त ठिकाणी व्यवसाय करू शकते आणि तसे असल्यास, तिचे एकापेक्षा जास्त निवासस्थान असू शकते.

(४) दुहेरी निवासाच्या बाबतीत, हे दर्शविणे आवश्यक आहे की कंपनी दोन्ही ठिकाणी तिच्या अस्तित्वाशी आनुषंगिक काही महत्त्वपूर्ण प्रासंगिक कार्ये करते, जेणेकरून प्रत्यक्षात व्यवस्थापनाची दोन केंद्रे आहेत.

कायदयाच्या कलम ४ ए (बी) चा योग्य अर्थ लावताना ही तत्त्वे लक्षात ठेवली पाहिजेत असे आम्हाला दिसते. या तरतुदीत वापरलेले शब्द स्पष्टपणे असे दर्शवितात की, प्रथमतः, हे सामान्यतः हिंदू अविभाजित कुटुंबाला करपात्र प्रदेशांचे रहिवासी मानले जाईल, परंतु जर प्रकरण तरतुदीच्या दुसऱ्या भागांतर्गत आणले जाऊ शकले तर हे गृहीतक लागू होणार नाही. दुसरे म्हणजे, आम्ही असे मानतो की 'व्यवहार' या शब्दाचा अर्थ आयकर कायद्याच्या उद्देशाने संबंधित असलेल्या आणि उत्पन्नाशी काही संबंध असलेल्या बाबी असणे आवश्यक आहे. तिसरे म्हणजे, हे प्रकरण अपवादाखाली आणण्यासाठी, कुटुंबाच्या कामकाजाच्या आदेश आणि नियंत्रणाचे केंद्र ब्रिटिश भारताच्या आत आहे की बाहेर, हे आपल्याला विचारावे लागेल. शेवटी, 'पूर्णपणे' हा शब्द सूचित करतो की हिंदू अविभाजित कुटुंबाला महामंडळाप्रमाणेच एकापेक्षा जास्त 'निवासस्थान' असू शकतात.

आता जो प्रश्न उद्भवतो तो म्हणजे या प्रकरणात ही तत्वे लागू केल्याचा परिणाम काय आहे आणि या प्रकरणात करदात्याच्या कुटुंबाच्या कामकाजाचे केंद्रीय नियंत्रण आणि व्यवस्थापन विभाजित असल्याचे दिसून आले आहे असे मानले जाऊ शकते का?

आम्हाला असे वाटते की कनडुकथन येथे करपात्र व्यक्तीचे घर आहे, जिथे त्याची आई राहते, या केवळ वस्तुस्थितीमुळे ते ठिकाण कुटुंबाच्या कारभाराचे नियंत्रण आणि व्यवस्थापनाचे स्थान होऊ शकत नाही. करपात्र व्यक्तीला एका विशिष्ट वर्षात 101 दिवस ब्रिटिश भारतात राहावे लागत होते या वस्तुस्थितीला जास्त महत्त्व देण्यास सध्याच्या प्रकरणातील परिस्थितीत आम्ही इच्छुक नाही. याला निःसंशयपणे त्याच्या कौटुंबिक मालमत्तेशी संबंधित खटल्यांमध्ये तसेच आयकर कार्यवाहीमध्ये रस होता आणि त्यात भाग घेण्यासाठी केवळ भारतात येण्याने, त्याने त्याच्या कुटुंबाच्या कारभाराचे व्यवस्थापन आणि नियंत्रणाचे स्थान हलवले किंवा अशा नियंत्रण आणि कर्मचारी व्यवस्थापनासाठी दुसरे केंद्र सुरू केले असे म्हणता येणार नाही. हीच टिप्पणी दोन भागीदारी व्यवसायांच्या सुरु करण्यास लागू झाली पाहिजे, कारण केवळ "कार्य" ही निवासाची चाचणी असू शकत नाही.

आम्हाला असे वाटते की उच्च न्यायालयाच्या विद्वान न्यायाधीशांनी कलम 4 ए (बी) च्या अर्थाबद्दल संकुचित दृष्टिकोन ठेवला आहे, कारण त्यांनी या गृहीतकावर पुढे नेले आहे असे दिसते की केवळ करपात्र व्यक्तिने विशिष्ट वर्षात ब्रिटीश भारताच्या

भेटीदरम्यान त्याच्या कुटुंबाच्या काही कामांना हजेरी लावली होती, त्यामुळे त्याने स्वतः आयकर नियमाच्या कक्षेत आणले. दुसरीकडे, आम्हाला असे वाटते की आयकर विभागाचे अपीलीय सहाय्यक आयुक्तांनी या प्रकरणाबाबत अधिक योग्य दृष्टीकोन घेतला आहे, जो खालील परिच्छेदात त्यांच्या दिनांक २४ फेब्रुवारी १९४४ रोजीच्या आदेशात नमूद केला आहे

लेखा कालावधीच्या मोठ्या भागादरम्यान (दिनांक 12 एप्रिल 1942 रोजी संपलेल्या वर्षात) अपीलकर्ता हा बर्मा आणि सैगॉन येथून व्यवसायांचे नियंत्रण करीत होता आणि अशा नियंत्रणाचा वापर मात्र कोलंबोमधून केला गेला याचा कोणताही पुरावा नाही. असा कोणताही पत्रव्यवहार किंवा इतर पुरावा सादर करण्यात आला नाही ज्यामुळे असे दिसून येईल की ब्रिटीश भारतातील व्यवहारांच्या व्यवस्थापनासंदर्भात कोलंबोकडून कोणत्याही सूचना जारी करण्यात आल्या होत्या, विशेषतः कारण अशा व्यवहारांकडे लक्ष देणारे एक अनधिकृत कारकून होते. त्यामुळे गृहीतक असे आहे की, जेव्हा जेव्हा तो ब्रिटीश भारतात आला तेव्हा अपीलकर्ता स्वतः या बाबी पाहत होता आणि सूचना जारी करून नियंत्रण ठेवत होता..... ब्रिटीश भारतात कुटुंबाचे व्यवहार असल्याचे मान्य केले गेले आहे.अशा व्यवहारांचे नियंत्रण आणि व्यवस्थापन केवळ कोलंबोमध्येच होते हे या प्रकरणात निश्चितपणे सिद्ध झाले आहे का? मी आधीच सांगितलेल्या कारणांनुसार सिद्ध झाले नाही, असे मला मानावे लागेल.”

कलम ४ ए (बी) च्या उत्तरार्धात तरतूद केलेल्या अपवादाच्या कक्षेत करपात्र व्यक्तीचे प्रकरण आणण्याची तथ्ये सिद्ध करण्याची जबाबदारी करदात्यावर होती यात शंका नाही.कुटुंबाच्या कामकाजाचे नियंत्रण आणि व्यवस्थापन पूर्णपणे करपात्र प्रदेशांच्या बाहेर होते हे दर्शविण्याचा पुरावा सादर करण्यासाठी अपीलकर्त्याला बोलावण्यात आले होते, परंतु प्राप्तिकर सहाय्यक आयुक्त ज्या पत्रव्यवहाराचा संदर्भ देतात आणि इतर संबंधित पुरावे जे दर्शवितात की सामान्यतः आणि अर्थातच भारतातील कामकाजाचे नियंत्रण कोलंबोमधून केले जात होते, ते सादर करण्यात आले नव्हते. त्यामुळे ही स्थिती आहे. त्यामुळे वस्तुस्थिती अशी आहे की एकीकडे करपात्र व्यक्तीच्या कुटुंबाचा प्रमुख आणि कर्ता जो त्याचे कामकाज नियंत्रित करतो आणि व्यवस्थापित करतो, तो कायमस्वरूपी कोलंबोमध्ये राहतो आणि त्याच्या कुटुंबाचा अधिवास सिलोनमध्ये आहे. दुसरीकडे, आमच्याकडे ब्रिटीश भारतात कर्त्याने स्वतः केलेल्या काही कृती आहेत, ज्या कुटुंबाच्या कारभाराच्या नियंत्रणाचे एकापेक्षा अधिक केंद्रांचे अस्तित्व असल्याचे सिद्ध करण्यासाठी निर्णायक नसल्या तरीही, त्या विषयाधीन प्रकरणाशी कोणत्याही प्रकारे संबंधित नाहीत आणि म्हणूनच ते ठरवताना विचार करण्यापासून पूर्णपणे नाकारले जाऊ शकत नाहीत. या परिस्थितीत, आणि ज्या ठोस पुराव्याचा संदर्भ देण्यात आला आहे, त्याच्या अनुपस्थितीत, त्याच्या प्रकरणाला अपवादाच्या कक्षेत आणणारी तथ्ये सिद्ध करण्याची जबाबदारी करपात्र व्यक्तीने पार पाडली नव्हती आणि सर्वसाधारण गृहीतकाची अंमलबजावणी केली पाहिजे हा सहाय्यक आयुक्तांचा निष्कर्ष आम्हाला वैध निष्कर्ष वाटतो. या दृष्टिकोनातून, अपील

खर्चासह फेटाळले जाणे आवश्यक आहे, परंतु आम्हाला असे निरीक्षण नोंदवायचे आहे की, हे प्रकरण प्रामुख्याने शाबीतीच्या भाराच्या प्रश्नाच्या संदर्भात ठरवायचे असल्याने, या अपीलातील निर्णय हा खटला ज्या निर्धारण वर्षाशी संबंधित आहे, त्या वर्षापुरता मर्यादित असणे आवश्यक आहे आणि कुटुंबाच्या कामकाजाचे नियंत्रण आणि व्यवस्थापन पूर्णपणे ब्रिटिश भारताच्या बाहेर आहे हे योग्य पुराव्याद्वारे हे भविष्यातील वर्षांमध्ये दर्शविण्याचा पर्याय अपीलकर्त्याला खुला असेल.

मुखर्जी न्या. - मी माझे विद्वान बंधू फझल अली, न्या. यांच्या कारणमीमांसा आणि निष्कर्ष या दोन्हींशी सहमत आहे.

चंद्रसेखर अय्यर जे.- माझे विद्वान बंधू फझल अली, न्या. यांच्या न्यायनिर्णयाशी मी सहमत आहे.

अपील फेटाळण्यात आले.

अपीलकर्त्याचा प्रतिनिधी : एम. एस. के. शास्त्री

प्रतिवादीसाठी प्रतिनिधी : पी. ए. मेहता.

x-x-x-x

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

x-x-x-x